

ЛОМАКІНА
Ірина Юріївна
khersonskaya@mail.ru

УДК 342.951

ПРАВИЛА КОРПОРАТИВНОЇ СОЦІАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЯК
ІНСТРУМЕНТ САМОРЕГУЛЮВАННЯ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

к.ю.н., доцент кафедри,
Білоцерківський
національний аграрний
університет

CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY RULES AS A TOOL OF SELF-
REGULATION IN AGRICULTURE

ЛОМАКІНА Ірина Юріївна – PhD in Law, Associate Professor of department, Bila Tserkva National Agrarian University

У статті визначено особливості правил корпоративної соціальної відповідальності як інструменту саморегулювання сільського господарства. Під цим поняттям розуміють, систему добровільно прийнятих зобов'язань суб'єктами господарювання на селі відносно забезпечення економічних та соціальних потреб як працівників, так й інших учасників суспільства на основі концепції сталого розвитку сільських територій. Зроблено висновок, що зміст правил включає питання: охорони навколишнього середовища, соціального страхування та забезпечення, освітнього та культурного розвитку, діалогу із органами державної влади, антимонопольного та антикорупційного комплеєнсу, корпоративного громадянства, розвитку територій та інше.

* * *

В статье определены особенности правил корпоративной социальной ответственности как инструмента саморегулирования сельского хозяйства. Под этим понятием понимают, систему добровольно принятых обязательств субъектами хозяйствования на селе по обеспечению экономических и социальных потребностей как работников так и других участников общества на основе концепции устойчивого развития сельских территорий. Сделан вывод, что содержание правил включает вопросы: охраны окружающей среды, социального страхования и обеспечения, образовательного и культурного развития, диалога с органами государственной власти, антимонопольного и антикоррупционного комплеенса, корпоративного гражданства, развития территорий и прочее.

* * *

Introduction. The issues of the formation and development of corporate social responsibility in agriculture is undeniably relevant for a large agrarian country of Ukraine in view of the European integration processes. The rules of corporate social responsibility, on the basis of which the codes of ethics of the company are worked out, are the tools for self-regulation of the economic entity, since the economic entities engaged in agriculture are interested in their working out and implementation.

Purpose. The purpose of the article is to define the rules of corporate social responsibility as a tool for self-regulation in agriculture.

Results. The features of agriculture should be taken into account in the development of corporate social responsibility rules, in particular its environmental component (focus on sustainable rural development). The article studies the provisions of international treaties, international governmental and non-governmental organizations acts, EU legislation on CSR in agriculture.

It is pointed out that the set of the requirements in understanding the CSR rules is common to both agriculture and industry though the content is different. The provisions of the Single Integrated Strategy for Agriculture and Rural Development in 2015-2020 should be voluntarily enshrined in the CSR rules for agricultural enterprises. The article defines the features of the rules of corporate social responsibility as an instrument of self-regulation of agriculture. Under this concept, the system of voluntarily accepted commitments by rural businesses in terms of providing economic and social needs of both workers and other members of society on the basis of the concept of sustainable development of rural territories is understood.

Conclusion. It is concluded that the content of the rules includes issues: environmental protection, social insurance and provision, educational and cultural development, dialogue with state authorities, antimonopoly and anticorruption complicity, corporate citizenship, development of territories.

Ключові слова: правила корпоративної соціальної відповідальності у сільському господарстві, корпоративна соціальна відповідальність, саморегулювання сільського господарства, охорона навколишнього середовища, антимонопольний та антикорупційний комплеєнс, сталий розвиток сільських територій

Ключевые слова: правила корпоративной социальной ответственности в сельском хозяйстве, корпоративная социальная ответственность, саморегулирование сельского хозяйства, охрана окружающей среды, антимонопольный и антикоррупционный комплеєнс, устойчивое развитие сельских территорий

Keywords: rules of corporate social responsibility in agriculture, corporate social responsibility, self-regulation of agriculture, environmental protection, antimonopoly and anticorruption complicity, sustainable development of rural territories

ВСТУП

Розвиток сільського господарства та розширення міжнародних комерційних відносин поступово формують корпоративну соціальну культуру в Україні на основі кращих європейських практик. Звичайно не всі українські суб'єкти господарювання розуміють потребу впровадження кращих, чесних та соціально від-

повідальних правил та бізнес-практик, однак у сучасному глобалізованому світі без їх застосування фактично неможливо співпрацювати із провідними міжнародними агрокомпаніями. На глобальному рівні розроблені Керівні принципи Організації Економічної Співпраці та Розвитку (далі – ОЕСР) для багатонаціональних підприємств, які визначають засади

добровільної дії та стандарти відповідальної ділової поведінки, відповідно до діючого законодавства і є визнаними в світі стандартами [1]. Для України, яка є великою аграрною країною, дослідження проблематики становлення та розвитку корпоративної соціальної відповідальності у сільському господарстві є безперечно актуальним з огляду на євроінтеграційні процеси. Правила корпоративної соціальної відповідальності, на основі яких формуються етичні кодекси компанії, є засобами саморегулювання суб'єкта господарювання, адже в їх створенні зацікавлені, задіяні та у кінцевому підсумку реалізують самі суб'єкти господарювання у галузі сільського господарства. Водночас саморегулювання можна розглядати як один з наслідків проведення дерегулювання у сільському господарстві, що має призвести до створення потужної інституційної бази саморегулювальних організацій, які є одними із розробників правил корпоративної соціальної відповідальності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Питання саморегулювання у юридичній науці розглядалось у працях О. Бакалінської, О. Гончаренко, О. Зельдіни, В. Кочина, А. Сеніни та ін. Однак проблематика корпоративної соціальної відповідальності у сільському господарстві загалом та правил КСВ, зокрема, не було належно досліджено, тому і потребує подальшого вивчення та аргументації.

МЕТОЮ статті є визначення правил корпоративної соціальної відповідальності як інструменту саморегулювання сільського господарства.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Якісна політика дерегуляції є важливою передумовою запровадження в Україні європейської бізнес-моделі та пов'язується з комплексом заходів, спрямованих на модернізацію реєстраційної системи, суттєве спрощення дозвільної та ліцензійної систем, полегшення контрольно-перевірочної діяльності, а також удосконалення податкового адміністрування [2]. Оцінки експертів і дослідників показують суттєві економічні ефекти від дерегуляції. Загальний ефект від реалізації стратегії дерегуляції може становити близько 25 млрд. дол. до 2020 р. [3]. В економічній науці стверджується: Чим конкурентнішою є та чи інша економічна система, тим інтенсивнішими повинні бути дерегулювальні процеси, тобто тим значнішим повинно бути дерегулювання. В конкурентному секторі економіки значне дерегулювання економічних систем супроводжується формуванням позитивних мікро-, мезо- і макроекономічних дерегулювальних ефектів. І навпаки, чим монополізованішою є економічна система, тим слабкішим за інтенсивністю повинно бути їх дерегулювання [4, с. 211]. Необхідно не просто приймати закони, передбачаючи спрощення тих чи інших процедур у сфері господарської діяльності, а разом із законом приймати підзаконні нормативно-правові акти, яким слід закріпити діючий механізм реалізації норм права [5, с. 35]. До такого діючого механізму слід віднести можливість саморегулювання суб'єктів, діяльність яких пов'язана із сільським господарством, у створенні правил корпоративної соціальної відповідальності (далі – КСВ), легального

впливу цих правил на внутрішню діяльність компанії та зовнішнє середовище.

Оскільки правила КСВ мають стосуватися лише внутрішньої побудови та функціонування підприємства, однак їх реалізації більше стосується досягнення певних публічних обов'язків компанії (ніби направлена на зовнішнє середовище). Зокрема, на розвиток сільських територій, де функціонує агрохолдинг, покращення благоустрою життя місцевих мешканців, на задіяння певних соціальних програм. Правила КСВ не закривають, не звужують місію компанії, а навпаки, розширюють її публічні горизонти та призначення.

Водночас процеси дерегулювання анонсуються перерозподілом функцій та делегуванням низки повноважень професійним асоціаціям, представникам певних видів діяльності, включаючи сільськогосподарську. Отже, правила корпоративної соціальної відповідальності є інструментами саморегулювання як наслідок процесу дерегулювання. Хоча саморегулювання не завжди можна пов'язати з процесами дерегулювання, адже апіорі саморегулювання виходить від суб'єктів господарювання та у чистому виді має бути позбавлене зовнішнього (державного) втручання. Однак методи державного втручання в ту чи іншу галузь економічної діяльності різноманітні, тому й процеси розвитку саморегулювальних механізмів можуть проходити через дерегулювання (здіяння державних механізмів) або ж навпаки відбуватися завдяки розбудові інституційних та нормативних форм саморегулювання самими суб'єктами.

Тому в науці і виділяють залежно від виду засобів на саморегулювання:

- договірне – суб'єкти застосовують засоби, підставою для яких є договір;
- корпоративне – застосовуються засоби на підставі корпоративних актів (правила етичної поведінки представників корпорацій, кодекси корпоративної етики);
- інституційне (організаційне регулювання) – створюються саморегулювальні організації, які можуть розробляти певні правила поведінки в окремих видах економічної діяльності, окрім того, здійснювати контроль за їх виконанням, забезпечувати допомогу суб'єктам саморегулювання та їх захист [6, с. 69].

Правила КСВ створюються у межах корпоративної діяльності суб'єкта господарювання, можливо, на основі певних галузевих, регіональних та міжнародних стандартів. Тому й саморегулювальні організації можуть пропонувати певні стандарти діяльності сільськогосподарських підприємств, на основі яких останні здійснюють свою роботу або ж беруть за основу для розробки внутрішньо корпоративних актів.

Як показує досвід 30 провідних країн, котрі мають найсприятливіше середовище для підприємницької діяльності (Німеччина, Данія, Канада, Нова Зеландія, Норвегія, Швеція, Японія), політика дерегулювання будується на так званих SMART-принципах: наладженості, корисності, адаптивності, актуальності, прозорості [7, с. 125]. Вважаємо, що вказані принципи особливо важливі та актуальні для формування засобів саморегулювання суб'єктів сільськогосподарської діяльності, особлива у виді правил КСВ.

Гнучкість у формуванні правил КСВ має бути

однією із їх важливих ознак, адже правила створюються здебільшого з метою врахування інтересів усіх осіб, задіяних прямо або ж опосередковано у функціонуванні цього сільськогосподарського підприємства.

Правила КСВ у сільському господарстві мають бути корисними як для внутрішньо корпоративних відносин на підприємстві, так і для формування взаємовідносин із зовнішнім середовищем (органами державної влади та місцевого самоврядування, громадськими організаціями тощо).

Адаптивність правил КСВ полягає у їх характеристиці як швидкозмінних відповідно до впливу внутрішніх та зовнішніх чинників.

Правила КСВ мають бути актуальними для цього моменту, тобто враховувати потреби та види впливів, на яких максимально концентрується увага, однак повинен бути визначений і певний момент передбачуваності (що можливо буде актуальним завтра).

Прозорість правил КСВ виражається в їх зрозумілості та незаангажованості для усіх учасників діяльності сільськогосподарського підприємства.

Особливості сільського господарства мають бути враховані у розробці правил корпоративної соціальної відповідальності, зокрема його екологічна складова (направленість на сталий розвиток сільських територій). О. Олійник слушно стверджує: «Процес поширення корпоративної соціальної відповідальності у сільському господарстві України розвивається з ініціативи як підприємств, так і громадськості. Стратегія і практика великих аграрних компаній уже включає вирішення суспільних проблем та нівелювання негативного впливу господарської діяльності на довкілля. Однак його подальша динаміка залежить від загальноекономічної ситуації в країні та державного стимулювання соціалізації агробізнесу, а також системності його соціальних ініціатив» [8, с. 43]. Водночас набір вимог у розумінні правил КСВ буде класичним як для сільського господарства, так і для промисловості, однак змістова наповненість цих вимог буде різнитися. Як правило корпоративна соціальна відповідальність стосується охорони навколишнього середовища, соціального страхування та забезпечення, освітнього та культурного розвитку, діалогу із органами державної влади, антимонопольного та антикорупційного комплеєнсу, корпоративного громадянства, розвитку територій тощо).

Як приклад, можна навести діяльність Байєр, компанії, яка активно працює в Україні. Корпоративна соціальна відповідальність Байєр – це 300 різних проєктів у більше ніж 150 країнах світу. Байєр реалізує програми у сфері освіти і досліджень, захисту навколишнього середовища і охорони здоров'я, культури та спорту. Компанія Bayer, розробляючи ефективні та екологічні засоби захисту рослин, відкриває нову еру боротьби з бур'янами, хворобами та шкідниками сільськогосподарських культур, чим вносить особливий вклад у формування і збереження майбутнього врожаю. Беручи участь у світовій програмі Save Food, підрозділ Crop Science, що ставить собі за мету суттєве скорочення втрат харчової продукції в умовах постійно зростаючого попиту, веде активну науково-просвітницьку діяльність у сільськогосподарському сегменті української економіки, пропонуючи сучасні

досягнення в області засобів захисту рослин. У 2009 р. компанія Bayer запустила програму стійкого розвитку. Компанія Bayer приділяє особливу увагу партнерству, що забезпечує стабільність розвитку охорони здоров'я, поставці високоякісної продукції, а також інноваційним рішенням в області харчування (інформацію взято із офіційного сайту компанії) [9]. У цьому прикладі спостерігаємо, що стандартний набір вимог до правил КСВ наділився специфікою діяльності у сільськогосподарській галузі (боротьба з бур'янами, хворобами та шкідниками сільськогосподарських культур, суттєве скорочення втрат харчової продукції тощо).

Аналізуючи проблематику корпоративної соціальної відповідальності для сучасних українських агрохолдингів, А. Гребеннікова приходиться до висновку, що вона: «... є важливою та передбачає виконання ряду суспільно-корисних функцій в процесі розвитку села і як результат досягнення лояльності з боку сільських громад, відданість співробітників, покращення репутації компанії, її фінансових результатів, ефективного використання ресурсів [10]. Загалом до особливостей корпоративної соціальної відповідальності, як зазначає О. Гончаренко, можна віднести: це різновид саморегулювання господарської діяльності; це система певних організаційних саморегулювальних процесів, які направлені на реалізацію соціальної політики суб'єкта економічної діяльності; це система саморегулювальних нормативних засобів; спрямована на реалізацію публічних соціальних функцій держави приватними агентами; підтримується публічними органами певної держави та міжнародними організаціями; в ідеальному розумінні запроваджується на добровільній основі; є взаємовигідною політикою для усіх зацікавлених сторін [11, с. 52-54]. Підтримуємо таке розуміння КСВ та для визначення специфіки правил у сільському господарстві слід додати про напрям на сталий розвиток сільських територій.

Певні стандарти закріплення моделі КСВ передбачені у міжнародних договорах, актах міжнародних урядових та неурядових організацій. До міжнародних актів, які підтримують КСВ можна віднести Глобальний договір [12], Керівні принципи ООН з підприємницької діяльності в аспекті прав людини [13], положення договорів Міжнародної Організації Праці (МОП), Керівні принципи ОЕСР для транснаціональних компаній тощо. Крім того, застосовуються системи управління якістю надання послуг та виробництва товарів (наприклад, ISO, QS), які визначають системні процеси діяльності підприємства та допомагають їм в аналізі процедур екологічності продуктів, ризиків або недоліків щодо впливів документованих процедур.

На рівні Європейського Союзу також розроблена низка положень, які стосуються КСВ: Зелена Книга Єврокомісії «Сприяння європейським засадам корпоративної соціальної відповідальності», яка вказує, що КСВ «концепція, згідно якої компанії інтегрують соціальні та екологічні проблеми свого бізнесу та зацікавлених сторін на добровільній основі» [14]. У 2011 р. було представлено таке визначення, яке описує КСВ як «відповідальність підприємств за їх вплив на суспільство» [15].

В Україні прийнята Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства і сільської місцевості 2015-2020, яка визнає основною метою підвищення конкурентоздатності сільського господарства і сприяння розвитку сільських територій на сталій основі відповідно до стандартів ЄС і міжнародних стандартів [16]. У ній, зокрема, передбачається встановлення мінімальних екологічних стандартів, розробка програм раціонального використання природних ресурсів разом з відповідними показниками, а також розвиток органічного сільського господарства, розробка комплексної програми сталого поводження з відходами на сільських територіях, заходи, спрямовані на розвиток біоенергетики і забезпечення сталого розвитку рибного та лісового господарств [16]. Такі стратегічні напрями стосуються і приватної діяльності сільськогосподарських підприємств. Це ті стандарти, яких мають дотримуватися та за якими мають діяти усі аграрії незалежно від форми власності підприємства та його організаційно-правової форми. Саме такі норми мають бути добровільно закріплені у правилах КСВ. Як бачимо, Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства і сільської місцевості 2015-2020 визначає мінімальні стандарти, тому правила КСВ можуть їх розширювати, однак у ніякому випадку не звужувати.

ВИСНОВКИ

Отже, правила корпоративної соціальної відповідальності у сільському господарстві – це система добровільно прийнятих зобов'язань суб'єктами господарювання на селі для забезпечення економічних та соціальних потреб як працівників, так і інших учасників суспільства на основі концепції сталого розвитку сільських територій.

Аналіз правил корпоративної соціальної відповідальності приводить до висновку стосовно питань, які найбільш частіше включаються до їх змісту: охорони навколишнього середовища, соціального страхування та забезпечення, освітнього та культурного розвитку, діалогу із органами державної влади, антимонопольного та антикорупційного комплеєнсу, корпоративного громадянства, розвитку територій тощо), враховуючи специфіку сільського господарства.

Список використаних джерел

1. Керівні принципи ОЕСР для багатонаціональних підприємств. URL: www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=7a1fc4e7-f326-49ef-b012.
2. Аналітична доповідь до Щорічного Послання Президента України до Верховної Ради України «Про внутрішнє та зовнішнє становище України в 2015 році». К.: НІСД, 2015. 684 с.
3. Пасько Д. 5 прикладів дерегуляції, які вже втілено в життя. *Forbes Україна*. URL: <http://forbes.net.ua/ua/opinions/1389297-5-prikladiv-deregulyaciyi-yakivzhe-vtileno-v-zhittya>
4. Башнянин Г.І., Вербова О.С., Коропецька Т.О., Третяк Г.С. Методологічні засади аналізу ефективності дерегулювання господарських систем у перехідній економіці. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2008. Вип. 18.3. С. 207-219.
5. Зельдіна О.Р. Деякі питання дерегулювання господарської діяльності. *Економіка та право*. 2013. № 2. С. 31-35.
6. Гончаренко О. Види саморегулювання господарської

діяльності. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 11. С. 68-72.

7. Сеніна А.О. Політика дерегулювання економіки в сфері ліцензування і технічного регулювання. *Вісник Одеського національного університету. Серія: Економіка*. 2014. Т. 19, Вип. 1(1). С. 122-127.

8. Олійник О.Р. Міжнародний досвід розвитку соціальної відповідальності та можливості його застосування в Україні. *Інноваційна економіка*. 2015. № 4. С. 37-44.

9. Корпоративна соціальна відповідальність Байер. URL: <http://www.bayer.ua/development/corporate-social-responsibility/global-csr/>

10. Гребеннікова А.А. Соціальна відповідальність аграрного бізнесу в Україні *Ефективна економіка* № 12, 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6001>

11. Honcharenko Olena. Corporate social responsibility as kind of self-regulation of economic activity. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 3 (Vol. 1). 2018. pp. 51-56.

12. The Ten Principles of the UN Global Compact. URL: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles/>

13. Керівні принципи ООН з підприємницької діяльності в аспекті прав людини URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR>

14. Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility. Commission of the European Communities. 2001. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_9

15. A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility. Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European and social Committee and Committee of the region /*COM/2011/0681 final*/. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0681>.

16. Єдина комплексна стратегія розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 року. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16015>.

References

1. OECD Guidelines for Multinational Enterprises. URL: www.me.gov.ua/Files/GetFile?lang=uk-UA&fileId=7a1fc4e7-f326-49ef-b012. (in Ukrainian)
2. Analytical Report to the Annual Message of the President of Ukraine to the Verkhovna Rada of Ukraine "On the Internal and External Situation of Ukraine in 2015". Kyiv: NISD, 2015. 684 p. (in Ukrainian)
3. Pasko D. Five samples of deregulation brought to life. *Forbes Ukraine*. URL: <http://forbes.net.ua/en/opinions/1389297-5-suitable-deregulyaciyi-yakivzhe-vtileno-v-zhittya>. (in Ukrainian)
4. Bashnianyn H.I., Verbova O.S., Koropetska T.O., Tretiak H.S. Methodological principles of analysis of efficiency of economic systems deregulation in transition economy. *Scientific Bulletin of NLTU of Ukraine*. 2008. Issue 18.3. pp. 207-219. (in Ukrainian)
5. Zeldina O.R. Some issues of economic activity deregulation. *Economics and law*. 2013. № 2. pp. 31-35. (in Ukrainian)
6. Honcharenko O. Types of self-regulation of economic activity. *Entrepreneurship, economy and law*. 2016. № 11. pp. 68-72. (in Ukrainian)
7. Sienina A.O. Economy deregulation policy in licensing and technical regulation. *Bulletin of the Odessa National University. Series: Economics*. 2014. Vol. 19, Iss. 1 (1). pp. 122-127. (in Ukrainian)
8. Oliynyk O.R. International experience in the development of social responsibility and its application in Ukraine. *Innovative economy*. 2015. № 4. pp. 37-44. (in Ukrainian)
9. Bayer Corporate Social Responsibility. URL: <http://www.bayer.ua/development/corporate-social-responsibility/global-csr/> (in Ukrainian)

10. Hrebennikova A.A. *Social responsibility of agrarian business in Ukraine*. *Effective Economy*. № 12, 2017. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6001> (in Ukrainian)

11. Honcharenko Olena. *Corporate social responsibility as kind of self-regulation of economic activity*. *Visegrad Journal on Human Rights*. № 3 (Vol. 1). 2018. pp. 51-56.

12. *The Ten Principles of the UN Global Compact*. URL: <https://www.unglobalcompact.org/what-is-gc/mission/principles/>

13. *UN Human Rights Entrepreneurship Guidelines*. URL: <https://www.ohchr.org/Documents/Publications/GuidingPrinciplesBusinessHR>. (in Ukrainian)

14. *Green Paper: Promoting a European framework for Corporate Social Responsibility*. Commission of the European Communities. 2001. URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_01_9

15. *A renewed EU strategy 2011-14 for Corporate Social Responsibility*. Communication from the Commission to the European Parliament, The Council, The European and social Committee and Committee of the region /*COM/2011/0681 final*/. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52011DC0681>.

16. *The only comprehensive strategy for the development of agriculture and rural areas for 2015-2020*. URL: <http://minagro.gov.ua/node/16015>. (in Ukrainian)